

УДК 330.3

М. П. Денисенко,
 д. е. н., професор, професор кафедри бізнес економіки,
 Київський національний університет технологій та дизайну
 ORCID ID: 0000-0001-8767-9762

Д. І. Повзун,
 аспірант, Київський національний університет технологій та дизайну
 ORCID ID: 0000-0002-0792-6637

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.16.47

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ СЕРЕДОВИЩА

M. Denisenko,
 Doctor of Economic Sciences, Professor,
 Professor of the Department of Business Economics, Kyiv national university of technology and design
 D. Polzun,
 postgraduate student, Kyiv national university of technology and design
 Kyiv national university of technology and design

THEORETICAL ASPECTS OF ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE-STV
 IN THE CONDITIONS OF UNDERTAKING OF THE ENVIRONMENT

У статті розглянуто наукові підходи до трактування сутності економічної безпеки підприємства, а також теоретично-методологічні засади інвестиційної безпеки підприємства. На основі аналізу наукових підходів до дефініції поняття "економічна безпека" визначено її основні риси та запропоновано доповнення трактування цієї економічної категорії як характеристики стабільного фінансово-економічного функціонування підприємства, за якого вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища не зумовлюють виникнення негативних тенденцій у оптимальному співвідношенні ресурси-виробництво-прибуток. Досліджено цілі, складові, принципи та механізми управління економічною безпекою підприємства, виокремлено основні критерії, методи та засоби забезпечення економічної безпеки підприємства, також запропоновано концептуальну модель оцінювання його інвестиційної безпеки, шляхи підвищення ефективності забезпечення економічної та інвестиційної безпеки підприємства, що повинні ґрунтуватися на розумінні сутності зазначених економічних категорій, професійному управлінні та своєчасному прийнятті управлінських рішень.

The scientific approaches to the essence of interpretation of the enterprise economic security as well as the theoretical and methodological principles of the enterprise investment security are considered in the article. The main characteristic features of "the economic security" are defined on the bases of the scientific approaches analyses to its definition and the interpretation of this economic category is supplemented as it shows the stable financial and economic functioning of the enterprise, when the factors influence of the external and internal environment don't cause the emergence of the negative tendencies towards the optimal correlation between the resources, the production and the profit. The aims, components, principles and management mechanisms of the enterprise economic security are investigated. The main criteria, methods and means of providing the enterprise economic security are identified. The scientific approaches to the essence interpretation of "the enterprise investment security" at the macroeconomic and microeconomic levels are summarized and in particular the necessity to point out the investment security of the investor is underlined. It is proposed the conceptual model how to appreciate the enterprise investment security which allows to study the approaches to the appreciation, the identification directions of the internal and external factors as well as their influence, the stages of the appreciation, the possible dangers and the

formation of the measures in order to liquidate, neutralize and eliminate them. The efficiency increasing ways of the economic and investment security of the enterprise must be based on the understanding of these economic categories, the professional management, the taking opportune decisions, the systemic monitoring and the identification of the negative factors of the internal and external environment which influence its security.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, фінансова складова, соціальна складова, кадрова складова, юридична складова, інноваційна складова.

Key words: the economic security, the investment security, the methods, the appreciation criteria.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Доцільність постійного забезпечення економічної безпеки підприємства зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення головних цілей діяльності. Економічна криза ще більш збільшила різного роду небезпеки і загрози діяльності підприємств в кризових умовах, які склалися в економіці України, істотним є питання про забезпечення фінансової безпеки підприємства, оскільки здатність підприємства стабільно розвиватися та здійснювати ефективну господарську діяльність визначається стійкістю його фінансового стану, ефективністю фінансової діяльності, а також здатністю протистояти внутрішнім та зовнішнім негативним факторам, забезпечення цих основних принципів діяльності підприємств України дасть змогу економіці України вийти з системної кризи і ступити на шлях соціально-економічного розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Поняттю економічної безпеки підприємства та чинникам впливу на діяльність підприємства приділена увага в працях таких вітчизняних вчених: О.І. Барановський [1], І.О. Бланк, О.І. Захаров, П.Я. Пригунов, В.С. Сідак, М.І. Камлик, В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк, Шкарлет С. М. [2—7].

Водночас незважаючи на значну кількість досліджень, проблема зростання економічної безпеки потребує глибоких досліджень.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є узагальнення наукових підходів до трактування сутності поняття "інвестиційна безпека" підприємства на макро- та мікроекономічних рівнях, а також моделі оцінювання його інвестиційної безпеки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Економічна безпека підприємства — це такий його фінансовий стан, який характеризується, по-перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, що використовуються підприємством;

по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз;

по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію його фінансових інте-

ресів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів;

по-четверте, забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи. Умови забезпечення фінансової безпеки підприємства такі:

— високий ступінь гармонізації й узгодження фінансових інтересів підприємства з інтересами оточуючого середовища та інтересами його персоналу;

— наявність на підприємстві стійкої до загроз фінансової системи, яка спроможна забезпечувати реалізацію: фінансових інтересів, місії і завдань;

— збалансованість і комплексність фінансових інструментів і технологій, які використовуються на підприємстві;

— постійний і динамічний розвиток фінансової системи (підсистеми) підприємства. Підходи до визначення понять "фінансова безпека", "фінансова безпека підприємства" (табл. 1).

До понятійного апарату фінансової безпеки підприємства можна віднести такі основні категорії:

1. Об'єктом фінансової безпеки підприємства виступає фінансова діяльність підприємства, безпеку якої необхідно забезпечити (фінансова діяльність — це процес, на який спрямовується функціонування підсистеми забезпечення фінансової безпеки).

2. Суб'єкти фінансової безпеки — це керівництво підприємства і його персонал незалежно від займаних посад і виконуваних обов'язків.

3. Предмет фінансової безпеки підприємства полягає у діяльності суб'єктів фінансової безпеки як реалізації принципів, функцій, стратегічної програми або конкретних заходів з забезпечення фінансової безпеки, яка спрямована на об'єкти фінансової безпеки.

4. Основна мета забезпечення фінансової безпеки впливає із сутності фінансової безпеки підприємства і полягає у безперервному й сталому підтриманні такого стану фінансової діяльності, який характеризується збалансованістю і якістю всіх фінансових інструментів, технологій і фінансових послуг, які використовуються підприємством, стійкістю до впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію його фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, а також — розвиток цієї системи.

5. Ризик виступає однією з форм небезпеки, а саме:

а) можлива небезпека невдачі дій, що вживаються, або самі дії, пов'язані із такою небезпекою;

б) існування або можливість виникнення ситуації, за якої формуються передумови протидії реа-

Таблиця 1. Підходи до визначення понять "фінансова безпека"

Автор	Визначення
Барановський А.О.	Фінансова безпека – це: – ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; – рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, верств населення, підприємства, організації, установи, регіону, галузі, сектора економіки, ринку, держави, суспільства, міждержавних утворень, світового співтовариства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань; – стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем, а також системи ціноутворення, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх та зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання; – якість фінансових інструментів і послуг, що запобігає негативному впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан наявних та потенційних клієнтів, а також гарантує (у разі потреби) повернення вкладених коштів [6]
Ревенчук Н.Й.	Фінансова безпека підприємства – це захист від можливих фінансових втрат і попередження банкрутства підприємства, досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів [7]
Бланк І.О.	Фінансова безпека підприємства як кількісно та якісно детермінованого рівня фінансового стану, що забезпечує стабільний захист його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки стійкого розвитку в поточному та перспективному періоді [8]
Горячева К.С.	Фінансова безпека підприємства – такий його фінансовий стан, котрий характеризується збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до загроз, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, а також забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи [9]
Папехін Р.С.	Фінансова безпека – визначає граничний стан фінансової стійкості, в якому повинно знаходитися підприємство для реалізації своєї стратегії, і який характеризується спроможністю підприємства протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам [10]
Єпіфанов А.О.	Фінансова безпека – це стан підприємства, що: 1) дозволяє забезпечити стабільність, платоспроможність і ліквідність у довгостроковому періоді; 2) забезпечує достатню фінансову незалежність; задовольняє потреби підприємства у фінансових ресурсах для стійкого розширеного відтворення; 3) здатен протистояти існуючим і виникаючим небезпекам, що прагнуть завдати фінансової шкоди підприємству або змінити всупереч бажанню структуру власного капіталу, або примусово ліквідувати підприємство; 4) забезпечує достатню гнучкість при прийнятті фінансових рішень, захищає фінансові інтереси власників підприємства [12]

лізації цінностей, інтересів і цілей забезпечення безпеки;

в) можливість, яка спричиняє чи може спричинити невдачі запланованих дій та погіршити становище підприємства або спричинити його банкрутство (фінансовий ризик безумовно пов'язаний з управлінням підприємством і прийняттям для підприємства кардинальних рішень: будь-яке управлінське рішення — це вже ризик його реалізації і наслідків) [12].

6. Поняття "загроза" є близьким за суттю і рівнем впливу на об'єкт загрози до терміну "небезпека". Загроза виступає ще однією формою небезпеки, а саме:

1) як небезпека на стадії можливого переходу у дійсність, як наявна чи потенційна демонстрація готовності:

а) щодо суб'єктів господарської діяльності — одних суб'єктів завдати шкоду іншим;

б) щодо процесів, явищ — негативно вплинути на господарську діяльність підприємства;

2) існування або можливість виникнення ситуації, за якої формується передумови протидії забезпеченню безпеки (вона обмежується діями, які підкріплюють її, але не переростають у діяльність, безпосередньо спрямовану на її здійснення);

3) сукупність причин та умов, які створюють небезпеку інтересам суб'єкта [13].

Важливим методологічним положенням є визначення сутності і походження джерел небезпеки (загрози, ризику).

Джерела небезпеки — це потенційна можливість порушення функціонування та розвитку об'єкта. Такими джерелами є умови і чинники, вплив яких на об'єкт має негативний характер, або це умови й чинники, які містять у собі і за певних умов самі по собі або у різній сукупності виявляють чи знаходять ворожі наміри, шкідливі властивості, деструктивну природу.

У разі, коли рівень фінансової безпеки дуже низький або вона відсутня, на перший план виступає антикризове управління фінансовою діяльністю. Процес антикризового управління розпочинається тоді, коли на фінансову діяльність прямо діє сукупність певних загроз, але ще є можливість самостійно вийти з кризового стану.

Під антикризовим управлінням розуміють систему управління підприємством, спрямовану на завчасне виявлення можливих кризових ситуацій, розроблення заходів протидії, швидке реагування на будьякі зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищах [7].

Саме розробка і реалізація попереджувальних заходів у процесі антикризового управління є основою забезпечення фінансової стійкості підприємства. Основ-

ною метою обох видів управління (тобто антикризового і фінансовою безпекою) є повернення підприємства до нормального стану фінансової діяльності.

Отже, об'єктом антикризового управління є кризовий фінансовий стан підприємства, об'єктом управління фінансовою безпекою — сукупність загроз і небезпек, які впливають на нього.

Індикатори або показники стану фінансової безпеки — це кількісні характеристики стану фінансової діяльності, відібрані для характеристики стану фінансової безпеки підприємства. Для останньої важливе значення мають як самі індикатори, що характеризують фінансовий стан, так і їхні порогові значення. Під пороговими значеннями індикаторів фінансової безпеки доцільно розуміти граничні величини, недотримання яких призводить до переходу фінансової безпеки з безпечного стану до небезпечного. Слід підкреслити, що за межами граничних значень індикаторів фінансової безпеки фінансова система підприємства втрачає спроможність до динамічного розвитку, стає об'єктом, який втрачає свою ліквідність, тому їй загрожує банкрутство. Методом забезпечення фінансової безпеки підприємства виступає спосіб її забезпечення. Метод передбачає наявність інструменту фінансової діяльності, яким є певне фінансове знаряддя (фінансова технологія), що використовується в процесі реалізації відповідного методу. Виходячи із загального розуміння терміна, принципом управління фінансовою безпекою підприємства слід вважати керівне положення, якого слід дотримуватися у процесі впливу на її стан. До принципів управління фінансовою безпекою підприємства слід віднести такі:

- первинність господарського законодавства під час забезпечення фінансової безпеки підприємства;
- застосування програмно-цільового управління в забезпеченні фінансової безпеки підприємства;
- обов'язкове визначення сукупності власних фінансових інтересів підприємства у складі його місії;
- інтегрованість підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства із загальною системою фінансового менеджменту;
- забезпечення збалансованості фінансових інтересів підприємства (в особі його власників і керівництва), окремих його підрозділів і персоналу, зайнятого на підприємстві;

— взаємна матеріальна відповідальність персоналу і керівництва за стан фінансової безпеки підприємства;

— необхідність постійного моніторингу реальних і потенційних загроз фінансовій безпеці;

— відповідність заходів із забезпечення фінансової безпеки економічній стратегії розвитку підприємства, його місії;

— координація між собою всіх вжитих заходів із забезпечення фінансової безпеки на підприємстві;

— необхідність і своєчасність удосконалення системи фінансової безпеки підприємства;

— необхідність організаційного і методичного оформлення підсистеми управління фінансовою безпекою;

— мінімізація витрат на забезпечення фінансової безпеки підприємства.

У методиках першої групи фінансова безпека підприємства розглядається як складова економічної безпеки підприємства і визначається на основі розрахунку фінансових коефіцієнтів. З точки зору С.М. Ілляшенка, оцінку фінансової безпеки підприємства варто здійснювати на основі аналізування його фінансової стійкості, тобто визначення ступеню достатності власних чи позичених оборотних засобів для виконання виробничо-збутової діяльності.

Також у залежності від значень оціночних показників С.Н. Ілляшенко виділяє п'ять зон фінансової стійкості, що відповідає п'яти рівням фінансової безпеки:

— абсолютна фінансова стійкість та абсолютна безпека (підприємству повністю достатньо власних оборотних коштів для функціонування);

— нормальна фінансова стійкість та нормальний рівень безпеки (підприємство використовує практично лише власні оборотні кошти для формування запасів та забезпечення витрат);

— нестійке фінансове становище та нестабільний рівень безпеки (підприємству недостатньо власних оборотних коштів і воно має потребу у використанні середньострокових та довгострокових позикових коштів);

— критичний фінансовий стан та критичний рівень безпеки (підприємство для фінансування своєї діяль-



Рис. 1. Основні методи оцінки рівня фінансової безпеки

Джерело: [5].

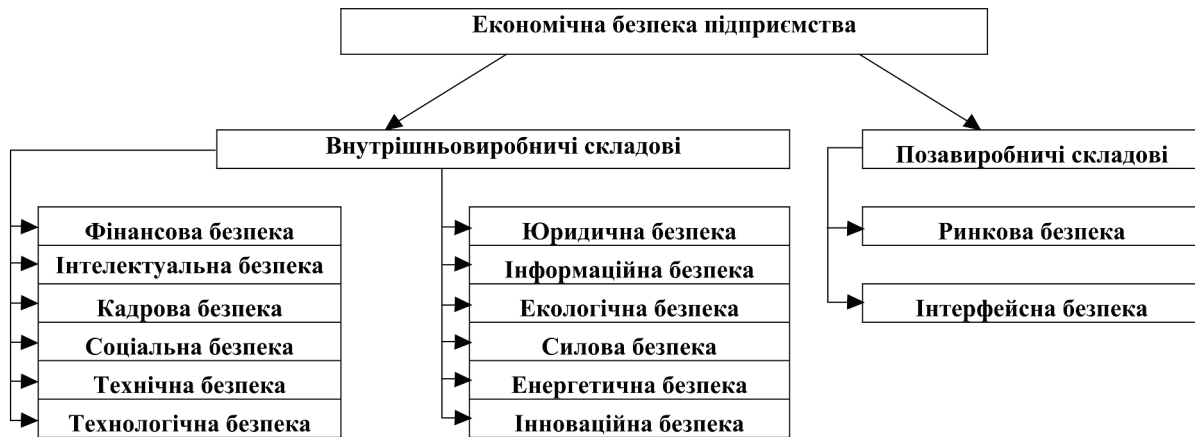


Рис. 2. Структура економічної безпеки підприємства

Джерело: [6].

ності використовує крім середньострокових та довгострокових кредитів ще й короткострокові позики);

— кризовий фінансовий стан та кризовий рівень безпеки (підприємство не в змозі забезпечити фінансування своєї діяльності ані власними, ані запозиченими коштами, тобто підприємство знаходиться на межі банкрутства) [15].

Важливим кроком на шляху забезпечення фінансової безпеки підприємства є розробка концепції фінансової безпеки. Концепція фінансової безпеки — це певна сукупність поглядів на забезпечення фінансової безпеки, яка передбачає також комплексне визначення загроз і системне розуміння шляхів їх усунення. Концепція має включати шляхи виявлення й усунення загроз, принципи, які необхідно при цьому застосовувати, сукупність прогнозованих ситуацій зі станом фінансової безпеки, інструменти і технології, потрібні для цього, а також алгоритм забезпечення фінансової безпеки. Концепція як модель є основою для розробки стратегії забезпечення фінансової безпеки підприємства. Прикладом такої концепції може бути "фінансова стратегія підприємства" І.О. Бланка, яка визначається як "один із найбільш важливих видів функціональної стратегії підприємства, що забезпечує всі основні напрями розвитку його фінансової діяльності і фінансових відносин шляхом формування довгострокових фінансових цілей, вибору найбільш ефективних шляхів їхнього досягнення, адекватного корегування напрямів формування і використання фінансових ресурсів за зміни умов зовнішнього середовища" [3]. До цього визначення сутності фінансової стратегії можна було б додати забезпечення фінансових інтересів підприємства та його фінансової безпеки. Різновидом фінансової стратегії є стратегія забезпечення фінансової безпеки підприємства, яка може бути окремою системою, а може входити до складу загальної фінансової стратегії підприємства, яка, у свою чергу, входить до складу його загальної стратегії. Тоді стратегію забезпечення фінансової безпеки підприємства можна визначити так: це науково-методичний інструмент (технологія), який включає визначення стратегічних фінансових цілей (у вигляді фінансових інтересів), вибір ефективних напрямів, форм і методів їх досягнення й механізм реагування на зміни у зовнішньому середовищі і внутрішньому стані фінансової

діяльності. Основною метою такої стратегії має бути забезпечення фінансової безпеки підприємства. Базуючись на підході до визначення сутності і змісту національних фінансових інтересів [8], до основних рис фінансових інтересів підприємства можна віднести такі:

1) фінансові інтереси підприємства є проявом, з одного боку, економічних відносин підприємства, з іншого — суперечностей фінансової діяльності самого підприємства. У такому вигляді фінансові інтереси підприємства є носіями суперечностей фінансової діяльності і тому вони нерозривні між собою. Інтереси, як і суперечності, водночас є джерелами і рушіями розвитку фінансової діяльності підприємства і забезпечення його фінансової безпеки;

2) фінансові інтереси підприємства породжені об'єктивною необхідністю повного забезпечення підприємства всіма видами фінансових ресурсів для здійснення ефективної комерційної (виробничої і маркетингової) діяльності. Фінансові інтереси на рівні підприємства — це відображення спільної думки власників, керівництва і персоналу підприємства, тобто є вираженням конкретних фінансових інтересів людей, які володіють або працюють на цьому підприємстві;

3) структура фінансового інтересу підприємства містить об'єкт, тобто на що спрямований інтерес, і суб'єкт — хто конкретно має цей інтерес;

4) фінансові інтереси проявляються у фінансовій діяльності підприємства і забезпечуються завдяки використанню певних фінансових інструментів (технологій);

5) зміст фінансового інтересу підприємства поряд з основною метою його реалізації включає й засіб її досягнення, а саме фінансовий інструмент як певну структуру, тобто між цими структурними елементами фінансового інтересу існує діалектична єдність.

Слід підкреслити, що за нинішніх умов розвитку економіки України одномоментна реалізація фінансових інтересів підприємства є неможливою. Така реалізація може бути тільки послідовною, а її тривалість обумовлюється наявністю жорстких ресурсних обмежень і конкуренцією на ринку.

Це вимагає визначення пріоритетних завдань і рішучих дій керівництва й персоналу підприємства у ході їх виконання.

Існує головна (первинна) об'єктивна суперечність між стратегією розвитку підприємства, включаючи його операційну діяльність, і можливостями його фінансового забезпечення. Дія цієї суперечності є рушієм фінансової безпеки підприємства.

По суті, реалізація фінансових інтересів підприємства і є змістом забезпечення його фінансової безпеки. Тому захист власних фінансових інтересів підприємства виступає найважливішою складовою забезпечення належного стану його фінансової безпеки. Головний фінансовий інтерес підприємства у ринкових умовах — зростання його ринкової вартості та збільшення присутності на ринку. До основних фінансових інтересів підприємства можна віднести:

- 1) максимізацію прибутку;
- 2) забезпеченість інвестиціями для розвитку підприємства, включаючи його фінансову систему і в її складі — підсистему забезпечення фінансової безпеки;
- 3) забезпечення основним і оборотним капіталом для ефективного ведення комерційної діяльності;
- 4) оптимізацію відрхувань до бюджету.

У структурі економічної безпеки особливе місце займає інноваційна складова. З точки зору Краснощоків Ю.В., в інноваційній безпеці вирішальною умовою вважається дотримання та реалізація інтересів підприємства, а така безпека безпосередньо спрямована на формування необхідних і достатніх умов для збільшення можливостей створення та використання інновацій з метою розроблення та впровадження конкурентоспроможності продукції й технологій на рівні світових стандартів [20, с. 177]. Поряд з цим Максимова Т.С., Філімонова О.В., Лиштван К.В. [21, с. 181] під інноваційною безпекою підприємства розуміють послідовну, заплановану, цілеспрямовану, комплексну діяльність підприємства щодо зміни кожного з елементів бізнесу певного підприємства, викликану попитом, обумовлену науково-технічним прогресом і спрямовану на діючу організаційну структуру, технологічні процеси, стиль і методи управління, продукцією, що випускається, джерела сировини й матеріалів, ринки збуту.

ВИСНОВКИ

Наше дослідження полягає в розкритті залежності між типом розвитку підприємств і видом його безпеки, що відображається в динаміці економічних показників, в удосконаленні структури економічної безпеки підприємства в умовах кризи на основі виділення фінансової, інтелектуальної, кадрової, соціальної, технічної, технологічної, юридичної, інформаційної, екологічної, силової, енергетичної, інноваційної. Проведене аналізування структури економічної безпеки показує, що для досягнення високого рівня економічної безпеки підприємство має забезпечувати структурну рівновагу основних функціональних складових. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що структура економічної безпеки підприємства виражається забезпеченістю підприємства якісними ресурсами, їх оптимальними запасами з урахуванням можливих ризиків господарської діяльності. Водночас всі ресурси повинні бути ефективно

задіяні в рентабельне виробництво для забезпечення отримання прибутку та підтримки ліквідності підприємства. Це дозволить витримати цільові установки розвитку підприємства з точки зору економічної безпеки. Надійна економічна безпека підприємства можлива лише за комплексного і системного підходу, що дозволяє забезпечити стратегічний розвиток підприємства, розробити тактичні та оперативні дії для мінімізації наслідків кризи та негативного впливу загроз).

Перспективою подальших досліджень є вдосконалення структури економічної безпеки підприємств за видами діяльності, розробка підходів до оцінювання рівня та оптимальної структури економічної безпеки підприємства.

Література:

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О.І. Барановський // Національний торговельно-економічний університет. — 2004. — 759 с.
2. Безбожний В.Л. Вибір способу забезпечення соціально-економічної безпеки великих промислових підприємств: дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / В.Л. Безбожний // СХУ ім. В. Даля МОН України. — Луганськ, 2009. — 20 с.
3. Бланк І.А. Управління фінансовою безпекою підприємства / І.А. Бланк // Ніка-центр, Ельг, 2004. — 784 с.
4. Бреус С.В. Характеристика поняття "економічна безпека" як категорії / С.В. Бреус // Теорія і практика діяльності підприємств — 2017. — 472 с.
5. Денисенко М.П., Колісніченко П.Т. Пріоритетні напрями посилення економічної безпеки // Економіка та держава. — 2017. — С. 31—35.
6. Денисенко М.П., Колісніченко П.Т. Зарубіжний досвід регулювання економічної безпеки / М.П. Денисенко, П.Т. Колісніченко // "Інвестиції практика та досвід" — 2017 — С. 15—19.
7. Дробний Б.М. Кадрова та інтелектуальна безпека підприємства / Дробний Б.М. // Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького.
8. Захаров О.І., Пригунов П.Я. Організація та управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності / О.І. Захаров, П.Я. Пригунов // Навч. посібник. — К., 2008. — 257 с.
9. Іляш О.І. Наукові передумови ідентифікації категорії "соціальна безпека регіону" / О.І. Іляш // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Економічні науки — Сер. "Регіональна економіка". — 2010. — Вип. 7 (27). Ч. 3. — С. 37—62.
10. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності / М.І. Камлик // Економіко-правовий аспект: навчальний посібник. — К.: Атіка, 2005. — 432 с.
11. Краснощоків Ю.В. Інноваційна безпека підприємства як запорука конкурентоспроможності в умовах інтеграції / Ю.В. Краснощоків // Управління розвитком. — 2011. — № 4 (101). — С. 177—178.
12. Лугова В.М. Соціальна безпека як ключова підсистема безпеки підприємства / В.М. Лугова, Т.В. Голубєва // Бізнес Інформ. Економіка. — 2011. — № 10 — С. 69—72.

13. Максимова Т.С. Формування інноваційної політики підприємства / О.В. Філімонова, К.В. Лиштван. — 2010. — № 2 (20). — С. 181—183.

14. Омелячук С.С. Визначення сутності поняття "економічна безпека підприємства" та його складових / С.С. Омелячук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2008. — № 6. Т. 1. — С. 206.

15. Сідак В.С. та ін. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання: монографія / В.С. Сідак. Кириченко. — К.: Університет "Крок", 2008. — 403 с.

16. Технічна безпека на підприємстві [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://informsvit.com.ua/news/nid438.html>

17. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства / С.М. Шкарлет // інноваційний аспект: монографія. — К.: Книжкове вид-во НАУ. — 2007. — 436 с.

18. Штангрет А.М. Ключові загрози забезпечення техніко-технологічної безпеки на підприємствах видавничо-поліграфічної галузі України / А.М. Штангрет, О.М. Петрашова // Екон. вісн. ун-ту [Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди]. — 2011. — № 16/2. — С. 142—146.

19. Економіка підприємства: підручник / За ред. А.В. Шегди. — К.: Знання, 2010 — 614 с.

20. Характеристика економічної безпеки підприємства в ситуаційному менеджменту: сутність, принципи організації та ключові завдання. — Ситуаційний менеджмент.

21. Методичні підходи до оцінки енергетичної безпеки підприємства // Забезпечення енергетичної безпеки України / Рада національної безпеки і оборони України, Національний інститут проблем міжнародної безпеки. — К.: НІПМБ, 2003. — 264 с.

References:

1. Baranovsky O. I. (2004), *Finansova bezpeka v Ukraini (metodolohiia otsinky ta mekhanizmy zabezpechennia)* [Financial security in Ukraine (assessment methodology and security mechanisms)], National Trade and Economics University, Kyiv, Ukraine.

2. Bezbozhnyj, V. L. (2009), "Choosing a way to ensure the socio-economic security of large industrial enterprises", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, SNU im. V. Dalia MON Ukrainy, Luhans'k, Ukraine.

3. Blank, I.A. (2004), *Upravlenye fyansovoj bezopasnost'iu predpriyatiya* [Management of financial security of the enterprise], Nik-center, Elg, Kyiv, Ukraine.

4. Breus S.V. (2004), "Characteristics of the concept of "economic security" as a category", *Teoriia i praktyka diial'nosti pidpriemstv* [Theory and practice of enterprises], Porohy, Dnipro, Ukraine, vol. 1, pp. 131—146.

5. Denisenko, M.P. and Kolisnichenko, P.T. (2017), "Priority directions of strengthening of economic security", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 3, pp. 31—35.

6. Denisenko M.P., Kolisnichenko P.T. (2017), "Foreign experience in regulating economic security", *Investment Practice and Experience*, vol. 6, pp. 15—19.

7. Drobniy, B. M. (2017), *Kadrova ta intelektual'na bezpeka pidpriemstva* [Human and the intellectual security of the enterprise], Cherkasy National University. B. Khmelnytsky, Cherkasy, Ukraine.

8. Zakharov, O. I. and Prygunov, P. Ya. (2008), *Orhanizatsiia ta upravlinnia ekonomichnoi bezpekoii sub'ektiv hospodars'koi diial'nosti* [Organization and management of economic security of economic entities], Teaching. manual, Kyiv, Ukraine.

9. Ilyash, O. I. (2010), "Scientific preconditions of identification of category "social security of the region", *Collection of scientific works of Lutsk National Technical University. Economic Sciences - Sir. "Regional economy"*, vol. 7 (27), no.3, pp. 37—62.

10. Kamlik, M.I. (2005), *Ekonomichna bezpeka pidpriemnyts'koi diial'nosti* [Economic security of entrepreneurial activity], Atika, Kyiv, Ukraine.

11. Krasnoshchokova, Y. V. (2011), "Innovative security of the enterprise as a guarantee of competitiveness in the conditions of integration", *Development management*, vol. 4 (101), pp. 177—178.

12. Lugova, V.M. and Golubeva, T.V. (2011), "Social Security as a Key Subsystem of Enterprise Safety", *Biznesinform. Economy*, vol.10, pp. 69—72.

13. Maksimova, T. S. Filimonova, O. V. and Lishtvan, K. V. (2010), "Formation of Innovation Policy of the Enterprise", *Ekonomichnyj visnyk Donbasu*, vol. 2 (20), pp. 181—183.

14. Omel'chuk, S.C. (2008), "Definition of the essence of the concept of "economic security of the enterprise" and its components" *Bulletin of the Khmel-nitsky National University. Economic Sciences*, vol. 6, no. 1, p. 206

15. Kirichenko, O.A. and Sidak, V. S. (2008), *Problemy upravlinnia eko-nomichnoi bezpekoii sub'ektiv hospodariuvannia* [Problems of management of economic safety of business entities], University "Krok", Kyiv, Ukraine.

16. informsvit (2014), "Technical security at the enterprise", available at: <http://informsvit.com.ua/news/nid438.html> (Accessed 03 Aug 2019).

17. Shkarlet S. M. (2007) *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: innovatsi-jnyj aspekt* [The Economic Security of the Enterprise: Innovative Aspect], Book Review at NAU, Kyiv, Ukraine.

18. Shantret, A.M. and Petrashov, O. (2011), "Key threats of providing technical and technological safety at the enterprises of the publishing and printing industry of Ukraine", *Econ. visn Pereyaslav-Khmelnytsky state. ped. Untitled Hry-horiy Skovoroda*, vol. 16/2, pp. 142—146.

19. A.V. Shегда, (2010), *Ekonomika pidpriemstva* [Economy of the enterprise], Knowledge, Kyiv, Ukraine.

20. Bondar. O. V. (2012), "Characteristics of the economic security of the enterprise in situational management: the essence, principles of organization and key tasks", *Sytuatsiynj menedzhment* [Situational management], Tsentru uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

21. National Security and Defense Council of Ukraine (2003), "Methodological approaches to assessing the company's energy security", *Zabezpechennia enerhetychnoi bezpeky Ukrainy* [Ensuring energy security of Ukraine], NIPMB, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 05.08.2019 р.